

KIRIM'IN RUSYA'YA İLHAKINA DÂİR
17 EKİM 1783 TARİHLİ VE
KNEZ GRİGORİ POTEKİN İMZALI
OSMANLI TÜRKÇESİYLE YAZILMIŞ FERMAN

Prof. Dr. Osman Fikri Sertkaya*

Metnin özellikleri:

Bildirimin konusu olan ferman bana sadece fotoğraf olarak intikal etmiştir. Fotoğrafın arkasında Kiril harfleri ile yazılmış olan *Fotogr. G. Boykoz. Bahçesaray* notundan fermanın aslının Kırım-Bahçesaray'da bulunduğunu tahmin ediyorum.

19 satırlık ferman Rusça metnin Osmanlı Türkçesi ile yazılmış olan tercümesidir. Bunu sağ üst köşedeki *tercümesidir* kaydından anlıyoruz.

2. satır fermanın büküm yerine tesadüf ettiğiinden okunamamaktadır.

Metnin imlâsında yer yer tutarsızlıklar, eksik ve fazla harfler vardır, ayrıca noktalama eksiklikleri de görülmektedir. Meselâ: ارادات *irādāt* kelimesi 10. satırda “te” harfi ile, 11. satırda ise اراداد *irādād* şeklinde “dal” harfi ile yazılmıştır. 10. satırdaki ta‘ arruz طعروز kelimesinde “vav” harfi fazladan yazılmış, 9. satırdaki sipariş سپارش kelimesinde “i” okunan “ye” harfi fazladan yazılmış, buna karşılık 12. satırda “yukarıda” anlamındaki بالاده *bālāda* kelimesi, ilk elifi eksik olarak, بلاده *belāda* şeklinde yazılmıştır. 9. satırda ta‘ arruz kelimesinde

* İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

“ze” harfinin noktası, 12. satırda *rıza* kelimesinde de “ze” harfinin noktası unutulmuştur. 12. satırda *vechle* yazılması gereken kelime *cümle*, 4. satırda *i‘timād-ı cedīd* olması gereken izafet *cedīd-i i‘timād* şeklinde yazılmıştır. Dolayısıyla metni Rusçadan Osmanlı Türkçesine tercüme eden kişinin imlâya pek dikkat etmediğini söyleyebiliriz.

3. satırın ilk kelimesi ile 10. satırın sonunu net olarak okuyamadım. Meslektaşlarımla ilgisini rica ediyorum. Buna karşılık sonları eksik olan bazı satırlar tarafından tamir edilmiştir. Meselâ 5. satırın sonu [iñ] eki ile tamamlanarak *hazretlerin[in]* şeklin de; 6. satırın sonu [i] eki ile tamamlanarak *olmas[i]* şeklinde; 7. satırın sonu [re] eki ile tamamlanarak *üz[re]* şeklinde; 12. satırın sonu [glu] eki ile tamamlanarak *manşūr o[glu]* şeklinde; 15. satırın sonu [i-niñ] eki ile tamamlanarak *hazret-i i‘ s[i-niñ]* şeklinde; 9. satırın sonu da [hiç] kelimesi eklenecek metin tamiri yapılmıştır.

Metin

¹ tercümesidir

² ‘unvān

³...]lu kırim memleketiniñ rağbetlu marḥaşalara, ve ‘umūm^{en} ahālī-i kırim ve şirīn mīrzālarına, ve kapu ḥalkı ve manşūr oğlu mīrzālarına, ve bi‘l-cümle ümerā ve ağavāt ve ‘ulemā ihtiyārlara, ve bi‘l-cümle kırim ḥalk-larınadır

⁴şevketlu imperatoriçe-i ‘uzmā bizim ‘ināyetlu pādşāh efendimiz hazretleriniñ nuṭk-ı hümāyūnları uşbu sizlere tekrār cedīd-i i‘timād vermemiz bābında emr-i hümāyūnlarıyla tarafımıza tenbīh ve te‘kīd buyurmuşlardır, sizler rusya imperaynıñ şıdk-ı

⁵ḥulk olub ve imperatoriçe-i ‘uzmā hazretleriniñ taraf-ı hümāyūnlarına tābi‘ ve muṭi‘ ve ..ldıklarıñız [nū]māyān olmaqla, buña binā^{en} tarafımızdan ‘i‘timād ver{ir}mege uşbu sizler bilā-şekk ve bilā-tağyīr imperatoriçe-i ‘uzmā hazretlerin<iñ>

⁶her güne kerem ü ‘ināyet-i hümāyūnlarına mazhar olub ve her güne emn üistirāhat-ı ḥāle nā‘il olursiz. zīrā şevketlu imperatoriçe-i ‘uzmā hazretleriniñ taşarrufi ve mekremet-i hümāyūnlarında mevcūd olan ḥalkların emniyet ve āsūde-hāl olmas[ı]

⁷tab‘-ı hümāyūnların<iñ> iktizāsındandır ki zīr-i destān-ı hümāyūnlarında olan ḥalklarıñ emn üistirāhatları umūr-ı pādşāhlıkda cümleden ‘ālī gö-

rildiğinden gayrı her bar gendüye tâbi⁶ ve mu⁷ halklarına refâhiy-
yet-ı hâl üz[re]

⁸êtdirmesine gendüye vâcib êtdirüb ve huşuş-ı mezkûr ile mesrûr-ı
hümâyûnları olmaktadır, böyle olduğu hâlde hey'etde bu def'a rusya
imperiyaya tahşîş ve ilhâk olunan kıırım ahâlîsini daği her gûne kerem-i
humâyûnlarıyla [...]

⁹ve her vechle emn ü istirâhat hâllerine müsâ'ade-i hümâyûnları buyu-
rulacağı<na> iştibâh yokdur. ve bundan ma'ada tanzîm-i memleket-i
kıırımın baş umûrları taraf-ı humâyûnlarından tarafımıza sipârîş olub,
ancağ zinhâr dîn ü diyânetlerinize [hiç?]

¹⁰bir dürlü hâlel ü ta'arruz olmaksızın ve bundan böyle imperâtorîçe-i 'uzmâ
hâzretleri derûn-ı kıırında cem' ü tahsil olunan irâdâtdan câmi'lere ve
huddâmlarına ve medreselerine 'ulûfe vèrileceğ<i> ve buna

¹¹olan binâlarına daği meblağ-ı irâdât-ı mezkûrdan vèrileceğ<i> tarafımıza
te'kid-i emr olunmuşdur. ve bundan gayrı imperâtorîçe-i 'uzmâ hâzretleri
emr-i humâyûnlarıyla tenbîh ve te'kid etmişdir ki; uşbu derûn-ı
kıırından

¹²ferd-i vâhid pâdşâh 'askerine cebr^{en} yazmamak, mâdemki gendü rızâsıyla
taleb ola. bu vechle bâlâda zıkr ü beyân olunan va'd-ı hümâyûnları siz
rağbetli ahâlî-i kıırım marhâşaları ve şîrîn mîrzâları ve kapu halkı ve
manşûr o[glu]

¹³mîrzâları ve 'umûm^{en} ümerâ ve ağavâtdan ve 'ulemâ ve ihtiyârları ve
bi'1-cümle kıırım halklarına bu tahrîrâtımız ile zıkr ü beyân ederim, ve
taraf larınızdan me'mül ve melhûz ederim-ki; uşbu imperâtorîçe-i 'uzmâ
hâzretlerinin

¹⁴hâklarınızda bu gûne şadr olunan kerem-i hümâyûnlarını muğâbele-
sinde doğruluk ızhâr-ı şadâkat ile her bâr kerem-i hümâyûnlarına lâyıq
ve müstehâk olasız. ve bundan böyle derûn-ı kıırında ne miqdâr câmi'
ve ne miqdâr

¹⁵huddâm ve onların 'ulûfesini nereden alub vèrildiği huşuş-ı mezkûrî bil-
mek lâzîma-ı umûrdan olmağla bir kadem aqdem huşuş-ı mezkûrî
tafşîl^{en} tahrîr ü beyân eylemek me'müldür. Mîlâd-ı hâzret-i 'îs[î-nî]

¹⁶bin yedi yüz seksen üç senesinde mâh-ı oqtobrenî on yedinci günü çer-
nihof şehrinde tahrîr ve elimiz ile imzâ ve tesellüm memhûrumuz ile
mühürlenmişdür.

¹⁷el-ma'lûm

¹⁸Knaz Grigori

¹⁸Knaz Potemkin

¹⁹Potemkin

Metnin önemi:

Araştırmacılar ile tarihî kaynaklar Kırım'ın Rusya'ya ilhaki konusunda değişik tarihleri veriyorlar:

Müstecib Ülküsal *Kırım Türk-Tatarları (Dünü-Bugünü-Yarını)* adlı eserinde şöyle diyor

"II. Katerina Potemkin'e Kırım'ı istila emrini verdi. 1782'nin Ekim ayında Rus askerleri Kırım'ın her tarafını işgal ve istila ettiler. İsyân halinde olanların pek çoğunu kılıçtan geçirdiler. Bunların sayısının 30.000 olduğu tesbit edilmiştir. Bunlar arasında pek çok kadın ve çocuk olduğu anlaşılmıştır. Potemkin'in bu davranışı insanlık tarihine vahşet olarak geçmiştir. Kılıçtan kurtulan giraylar, begler, mirzalar ve mücahitler Kırım'ı terketmek zorunda kaldılar. Ruslar bu sefer her zamankinden çok daha gaddar ve acımasız hareket ettiler.

1783 yılının 8 Nisan günü zorla toplanılan Kırımlıların önünde okunan Çariçe beyannamesinde şu acı satırlar yer alıyordu:

"Kırım Tatarlarının dinine, örf ve âdetlerine dâima saygı gösterileceğine kendi adıma ve benden sonra gelecek Rus Çarları adına dönülmemek ve bozulmamak kaydıyla yemin ediyorum. Tatarların canları, namusları ve malları teminat altındadır ve her zaman olacaktır. Rusya'da mevcut halk sınıflarına, vatandaşlarına tanınan bütün haklar Kırım Tatarlarına da aynen tanınacaktır."¹

Halil İnalçık da Kırım'ın Rusya'ya ilhaki konusunda şöyle diyor

"Rus generali Potemkin, çoluk çocuk ayırt etmeden, 30.000 Kırımlı'yı katliam ettirdi ve Kırım, Çarlığın bir vilâyeti haline getirildi. (8 Nisan 1783)"²

*Gülbün-i Hanan yabud Kırım Tarihi*³ adlı eseri yazan Halim Giray Sultan ise bu konuda Çariçe II. Katerina adına Kırım Genel Valisi Prens (Knaz) Grigori Aleksandroviç Potemkin'in 20 Şaban 1197 = 21 Temmuz 1783 Pazartesi günü Kırım halkını **Karasu(bazar)** şehrinde toplayarak Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edildiğine dâir bir beyannameyi okuduğunu zikrediyor:

¹ İstanbul, 1980, s. 117.

² Halil İnalçık, "Kırım Hanlığı", *Türk Dünyası El Kitabı*, Birinci Cilt, Coğrafya-Tarih, Üçüncü Baskı, Ankara, 2001, s. 574.

³ İstanbul, 1326, s. 211.

“General Potemkin Kırım'ı istilâdan sonra Şahin Giray'a istifa etmesini teklif etti; Â'yân ve Mirzaları cebren kmparatoriçeye biat ettirdi. Ve (Karasu) şehrine ahaliyi toplayarak Kırım'ın Rusya'ya ilhak edildiğine ve bu ilhaka ne için mecbur olduklarına dâir bir beyanname okudu (20 Şaban 1198). Beyânname'nin son satırlarını şu cümleler teşkil eder:

“... İşbu beyânnameimizle tarafımızdan ve ahlâfımız taraflarından Kırım abâlsine va'ad olunur ki haklarında bizim reâyâ-yı kadîmemiz misilli muamelede olunacağı ve bizim cümlemizde olmalarıyla nefislerini, mallarını, mabedlerini ve dînleri siyânet kılınacağı ve rûsûm-ı dîniyyeleri ve alenen icrâ-yı âyîn eylemeleri hususunda asla taziyik olunmayarak umûr-ı dîniyye ve mezhebîyyede tamamıyla serbest ve her biri bizim reâyâ-yı kadîmemizîn hâil oldukları fevâid ve imtiyâzâtta müşterek ve müsavî olacakları emri mukarrerdir”.

Kırım halkı Karasu beyannamesi ile bağımsızlığını kaybetmiş ve Kırım Hanlığı **Tavrida Vilâyeti** (*Tavriçeskaya Guberniya*) adı ile resmen Rusya'nın bir eyaleti haline getirilmiştir.

Müstecib Ülküsal ile Halil İnalçık'ın Kırım'ın Rusya'ya ilhaki konusunda verdikleri tarih 8 Nisan 1783 Salı günüdür. Ancak her iki araştırmacı da bu tarihi hangi kaynağa dayanarak zikrettiklerini kitaplarında ve araştırmalarında söylememektedirler.

Gülbün-i Hânân'da verilen tarih 20 Şaban 1197 yani 21 Temmuz 1783 Pazartesi günü olarak zikrediliyor. Yer ise **Karasu(bazar)** şehridir.

Yukarıda metnini verdiğimiz fermanın tarihi ise 17 Ekim 1783 Cuma günüdür ve yer olarak da **Çernihof** şehri zikredilmektedir.

Fermanın tarih kaydı şöyledir: ¹⁵... *Milâd-ı hazret-i 'îs[î-niî]* ¹⁶bin yedi yüz seksen üç senesinde *mâh-ı oktobreniñ on yedinci günü çernihof şehrinde tahriş ve elimiz ile imzâ ve tesellüm memhûrumuz ile mühürlenmişdür.*

Bu tarih kaydı Müstecib Ülküsal ile Halil İnalçık'ın verdikleri 8 Nisan 1783 Salı günü tarihi ile Hacı Giray'ın *Gülbün-i Hânân*'da verdiği Karasu(bazar)'da okunan ilk fermanın tarihi olan 21 Temmuz 1783'den farklı olup, 17 Ekim 1783 tarihi Cuma gününe denk gelmektedir. Buna göre Çernihof şehrinde Cuma namazından çıkan cemaate okunduğu anlaşılan bu fermanın Potemkin tarafından Karasubazar şehrinde okunan ilk fermanın daha geç tarihli bir kopyası olduğunu ileri sürebiliriz.

